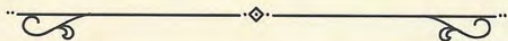

ÖLÜMSÜZ ESERLER

Paul Lafargue

Tembellik Hakkı

Çeviren:
Engin Sunar

SAY

Embellik Hakki

Paul Lafargue

Fransızcadan çeviren:
Engin Sunar

Paul Lafargue

1842 yılında Küba'nın Santiago şehrinde doğan Lafargue, Fransa, Paris'te tıp eğitimi almıştır. Siyasi nedenlerden dolayı okuldan uzaklaştırılınca eğitimini Londra'da devam ettirmiştir. Bu süre zarfında Karl Marx'ın kızı Laura'yla evlenir. Fransız Sosyalist Partisi'nin kurucularından olan Lafargue 25 Kasım 1911'de karısıyla birlikte intihar eder. Eserleri arasında *La matérialisme économique de Karl Marx* (1883), *Les Cours d'économie sociale* (1884), *Le Communisme et l'Évolution économique* (1892), *La Socialisme et la conquête des pouvoirs publics* (1899), *La question de la femme* (1904) yer almaktadır.

Engin Sunar

1937 yılında Samsun'da doğan Engin Sunar, Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra Özel Gazetecilik Okulu'na devam ederken basın yayın sektöründe birçok görev alır. Gazetecilik yaşamı boyunca çeşitli yayıncılık kuruluşlarında edebi roman, felsefe, inceleme gibi alanlarda Fransızca ve İngilizceden çeviriler yapan yazar bir süre Say Yayınları'nda da editörlük görevini üstlenmiştir. İki yüze yakın çevirisinin yanı sıra özel merakının ürünü, yine Say Yayınları'ndan çıkan deniz ve balıkçılık konulu eserleri bulunmaktadır.

Tembellik Hakki

Say Yayınları
Ölümsüz Eserler

Tembellik Hakkı / Paul Lafargue
Özgün adı: *Le droit à la paresse*

Yayın hakları © Say Yayınları

Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN 978-605-02-0529-9

Sertifika no: 10962

Fransızcadan çeviren: Engin Sunar
Yayın koordinatörü: Levent Çeviker
Yayıma hazırlayan: Nilay Ormanlı
Kapak tasarımı: Artemis İren

Baskı: Lord Matbaacılık ve Kâğıtçılık
Topkapı-İstanbul
Tel.: (0212) 674 93 54
Sertifika no: 22858

1. baskı: Say Yayınları, 2016

Say Yayınları

Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com
www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari

Genel dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Bölüm I: Yıkıcı Bir Dogma	11
Bölüm II: Çalışmanın Kutsanması.....	17
Bölüm III: Aşırı Üretimin Ardından Gelen	31
Bölüm IV: Yeni Döneme Yeni Şarkı	47
Bölüm V: Ek	55
Paul ve Laura Lafargue'ın Cenaze Töreninde Lenin'in Yaptığı Konuşma (3 Aralık 1911).....	61

ÖNSÖZ

1849 yılında toplanan İlköğretim Komisyonu'nda Bay Thiers şöyle diyordu: "Ruhban sınıfının etkisini çok güçlü kılmak istiyorum; zira, insana 'Hayatın tadını çıkar' diyen diğer felsefenin aksine bu dünyaya acı çekmeye gelindiğini öğreten şu iyi felsefeyi yaymaları için onlara güveniyorum." Bay Thiers, vahşi bencilliğini ve dar kalıplılığını temsil ettiği burjuva sınıfının ahlakını dile getiriyordu.

Burjuvazi, o sırada ruhban sınıfının desteklediği soy-lularla mücadele ederken düşünce özgürlüğünü ve ateizmi savunuyordu ama bu mücadeleyi kazanınca tutum ve üslup değiştirdi. Artık burjuvazi, ekonomik ve siyasi üstünlüğünü dinle desteklemeyi amaçlıyor. On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda pagan geleneğini sevinçle kabul etmiş, Hristiyanlığın karşı çıktığı nefsi ve nefsin tutkularını yüceltmıştır. Oysa günümüzde zenginliğe ve zevke boğulurken kendi düşünürlerinin, Rabelaislerin, Diderotların öğretilerini yadsıyor, ücretlilere ise kanaatkârlığı öğütlüyor. Hristiyan ahlakının acınası durumdaki taklidi kapitalist ahlak, çalışanın nefsini aforoz ediyor; üreticinin gereksinimlerini en azına indirgemeyi, sevinçlerini ve tutkularını ortadan kaldırmayı, onu ara vermeden ve

acımasızca çalışmadan kurtaran makine rolüne mahkûm etmeyi ülkü ediniyor.

Devrimci sosyalistler, burjuvazinin filozoflarının ve hiciv ustalarının verdiği mücadeleyi yeniden başlatmak zorundalar; onlar, kapitalizmin ahlakına ve toplumsal kuramlarına saldırıya geçmeye mecburdurlar; eylem çağrısında bulunulan sınıfın zihinlerine egemen sınıfın ektiği ön yargıları yıkmalıdır; tüm ahlakçıların suratlarına, yeryüzünün artık emekçilerin gözyaşlarıyla dolmayı bırakacağını, “mümkün olursa barışıl yoldan, olmazsa şiddet kullanarak” kuracağımız geleceğin komünist toplumunda insanların sahip olduğu tutkuların serbest kalacağını söylemelidir. Zira, tutkular “doğaları gereği kötü değildir, onların kötüye kullanımından ve aşırılığından kaçınmak gibi bir şansımız yoktur”;* onlardan ancak birbirlerini dengelemeleriyle, insan organizmasının uyumlu gelişimiyle kaçınılır. Çünkü, Dr. Beddoe’nin de söylediği gibi, “Bir ırk ancak fiziksel gelişiminin en üst düzeyine eriştiği zaman enerjisinin ve manevi gücünün en yüksek noktasına ulaşır”. Büyük doğa bilimci Charles Darwin’in de düşüncesi bu şekildedir.**

Birkaç ek notla yeniden basıma hazırladığım “Çalışma Hakkının Çürütülmesi”, haftalık *L’Egalité* dergisinin 1880 yılındaki ikinci dizininde yayımlandı.

P. L.

Sainte-Pélagie Hapishanesi, 1883.

* Descartes, *Les Passions de l’âme* (Ruhun Tutkuları).

** Doktor Beddoe, *Memoirs of the Anthropological Society* (İnsanbilimsel Toplumun Anıları), C. Darwin, *Descent of Man*, (İnsanın Türeyişi).

*Tembellik
Hakkı*

Bölüm I

YIKICI BİR DOĞMA

Sevmek ve içmek dışında, tembellik etmek
dışında, her şeyde tembellik edelim.
LESSING.

Kapitalist uygarlığın egemen olduğu milletlerin işçi sınıfları tuhaf bir deliliğe yakalanmıştır. Bu delilik, insanlığa iki yüzyıldan beri işkence yapan bireysel ve toplumsal yoksulluğu beraberinde getirmiştir. Bu delilik, çalışma aşkıdır; bireyin ve çoluk çocuğunun yaşamsal güçlerinin tükenişine kadar devam eden, çalışmanın can çekişen tutkusudur. Rahipler, ekonomistler, ahlakçılar, bu zihinsel sapkınlığa tepki vermek yerine çalışmayı kutsuyorlar. Kör ve bağınaz insanlar, tanrılarından daha bilge olmak istediler; zayıf ve hakir insanlar, tanrılarının lanetlemiş olduğu şeye tekrar saygınlık kazandırmak istediler. Bense ne Hristiyan, ne tutumlu ne de ahlaklı olmaktan söz ediyorum. Bunların yargılarından tanrılarınıninkine; dini, ekonomik, özgür düşünceli ahlak vaazlarından kapitalist toplumdaki çalışmanın korkunç sonuçlarına çağrıda bulunmayı tercih ediyorum.

Kapitalist toplumda çalışma tüm zihinsel yozlaşmanın, tüm organik bozulmanın nedenidir. Uşakların hizmet ettiği Rothschild'in at ahırlarındaki safkanlarla, toprağı sürüp eken, arabalara gübre taşıyan, hasadı toplayan Normandiya'daki çiftliklerin ağır ve kaba atlarını kıyaslayın. Din tüccarlarının ve ticaret misyonerlerinin henüz Hristiyanlık, frengi ve çalışma dogmasıyla yozlaştırmadığı soylu vahşiye ve sonra da bizim makinelerimizin yoksul hizmetçilerimize bakın.*

* Avrupalı kâşifler, Paepig'in "uygarlığın zehirli nefesi" diye adlandırdığı şeyle kirletilmemiş ilkel insan topluluklarının fiziksel güzelliğı ve soylu tavırları karşısında şaşırıp kaldılar. Lord George Campbell, Okyanusya Adaları'nın yerli halklarından söz ederken şöyle der: "Dünyada ilk görüşte bundan daha çarpıcı olan halk yoktur. Düzgün ve hafifce bakır rengine çalan tenleri, altın parıltılı ve bukleli saçları, güzel ve güleç yüzleri, yani tek kelimeyle tüm görünüşleri *genus homo*'nun (insan türü) yeni ve göz kamaştırıcı örneğini oluşturuyordu; fiziksel yapıları bizimkinden üstün bir ırk izlenimi oluşturuyordu." Antik Roma'nın uygar insanları, Sezarlar, Tacituslar Roma İmparatorluğu'nu istila eden komünist Cermen kabilelerini aynı hayranlıkla seyrediyorlardı. Tacitus'la aynı şekilde, *piskoposların ustası* lakaplı beşinci yüzyıl rahibi Salvien, barbarları uygar insanlara ve Hristiyanlara örnek olarak gösteriyordu: "Bizden daha erdemli olan barbarlardan daha arsızız. Üstelik de, barbarlar bizim arsızlığımızdan yakınıyor; Gotlar, aralarından çıkan ahlaksızlara tahammül edemiyorlar. Milliyetinin ve adının acı-nacak ayrıcalığıyla, onların arasında sadece Romalıların ahlaksız olma hakkı var. (O sırada oğlancılık putperestler ve Hristiyanlar arasında çok yaygındı...) Ezilenler, barbarların yanına insanlık ve barınak aramaya gidiyorlar." (*De Gubernatione Dei*) (Tanrının Yönetimi Üzerine). Yaşlı Hristiyanlık ile modern kapitalist uygarlığın Yeni Dünya'nın barbarlarını bozduğu gibi, eski uygarlık ile yeni doğan Hristiyanlık Eski Dünya'nın barbarlarını yozlaştırdı.

İnsansever ve Hristiyan *Prudhonizm*'e bulaşmış sosyolojik yargıları reddedilse bile, gözlemlene yetisinin kabul edilmesi gereken Bay F. Le Play, *Les Ouvriers européens* (1885) (Avrupalı İşçiler) kitabında şöyle diyor: "Başkurtların tembellik eğilimi (Başkurtlar, Ural Dağı'nın Asya'ya bakan yamacında yaşayan yarı göçebe çobanlardır), göçebe hayatın getirdiğı boş vakitler, en yetenekli bireylerde

Uygar Avrupa'mızda insanın doğuştan gelen güzelliğinin izlerini yeniden bulmak istiyorsak bunu, ekonomik önyargıların henüz çalışma nefretini kökünden sökemediği milletlerde aramak gerekiyor. İspanya ki, heyhat! Yozlaşıyorsa da, bizim fabrikalarımızdan daha az hapis-hane ve kışlaya sahip olmakla övünebilir; ama sanatçı, kestane gibi esmer, bir çelik çubuk gibi dik ve esnek, yiğit Endülüslüyü seyrederek seviniyor ve delik deşik harmanisine mağrurca sarılmış dilenciye dinlerken onun Ossana düklerini *amigo* gibi karşılaması insanın yüreğini ürpertiyor. İçindeki ilkel hayvan körelmemiş İspanyol için çalışma köleliklerin en kötüsüdür.* O büyük çağın Yunanları da çalışmayı hor görürlerdi. Sadece kölelerin çalışmasına izin verilirdi. Özgür insanlar ancak beden eğitimi egzersizlerini ve zekâ oyunlarını bilirdi. Aristoteles'in, Phidias'ın, Aristofanes'in bulunduğu halkın içinde yürünen ve soluk alınan zamandı bu; Marathon'da bir avuç yiğidin, çok geçmeden İskender'in fethetmeye gideceği Asya'nın çapulcu takımlarını yendiği zamandı bu. Antik çağın filozofları özgür insanın alçalması olan çalışmayı hor görmeyi öğretiyordu. Ozanlar tanrıların armağanı olan tembelliği överdi:

oluşan meditasyon alışkanlığı; bunların hepsi, bu kişilere daha gelişmiş bir uygarlıktaki aynı toplumsal seviyede nadir olarak fark edilen bir zekâ ve yargılama inceliği verir; davranışlarının farklı olmasına neden olur. Onları en çok tiksindiren tarımsal çalışmalardır: tarım mesleğini kabul etmekte her şeyi yaparlar. "Tarım, aslında, insanlıkta kölelere özgü çalışmanın ilk şeklidir. Tevrat'a göre ilk canı olan Kabil bir çiftçidir.

* Bir İspanyol atasözü şöyle der: "Descansar es salud." (Dinlenmek sağlıktır).

Ey Melibae, Deus nobis haec otia fecit.*

İsa, dağdaki konuşmasında tembelliği öğütlemişti:

“Tarlalardaki zambakların nasıl büyüdüklarini seyredin. Onlar ne çalışıyor, ne de iplik eğiriyorlar. Yine de, size derim ki, Süleyman bile tüm ihtişamında bunlardan daha göz kamaştırıcı giysilere bürünmedi.”

Sakallı ve ürkütücü tanrı Yehova, tapanlarına ülküsel tembelliğin yüce örneğini verdi: Altı gün çalışmadan sonra sonsuza kadar dinlendi.**

Aksine, çalışmayı doğal bir gereksinim olarak gören ırklar hangileridir? Auvergneliler; Britanya adalarındaki şu Auvergneliler, İskoçlar; İspanya’nın Auvergnelileri, Gallegoslar; Almanya’nın Auvergnelileri, Pomeranyalılar; Asya’nın Auvergnelileri, Çinliler. Toplumumuzda çalışmak için çalışmayı sevenler kimlerdir peki? Mülk sahibi köylüler, küçük burjuvalar; kimileri topraklarının üzerine eğilmiş, kimileri dükkânlarına kendini manen bağlamış, yeraltı tüneline köstebekler gibi kımıldanıyor ve asla doğayı seyretmek için doğrulmuyorlar.

Ve bununla birlikte, medeni milletlerin üreticilerini kucaklayan bu büyük sınıf, proletarya; kendini özgürleştirerek insanlığı da köle gibi çalışmaktan kurtaran ve insan denen hayvandan özgür bir varlık yaratacak bu sınıf, tarihsel görevini tanımazlıktan gelerek kendini çalışma

* “Ey Melibe, bize bu aylaklığı bir tanrı verdi,” Vergilius, *Bucoliques* (Ek’e bkz.).

** Matta’ya göre İncil, Böl. VI.

dogmasıyla yozlaşmışlığa bırakmıştır. Ve bunun cezası sert ve korkunç olmuştur. Tüm bireysel ve toplumsal yoksulluklar onun çalışma tutkusundan doğmuştur.

Bölüm II

ÇALIŞMANIN KUTSANMASI

1770’te Londra’da, *An Essay on Trade and Commerce* (Alış-veriş ve Ticaret Üzerine Bir Deneme) başlıklı, imzasız bir yazı yayımlandı. Bu deneme o dönemde çok ses getirdi. Büyük bir insansever olan yazar öfkeyle şöyle diyordu: “İngiltere’de fabrikada çalışanlar, İngiliz olduklarından Avrupa’nın herhangi bir ülkesinin işçilerinden daha özgür ve daha bağımsız olma ayrıcalığına sahip oldukları gibi saplantılı bir düşünceye sahiplerdi. Kahramanlık duygusunu canlandıran bu düşünce, askerler için yararlı olabilirdi ama fabrika işçileri bu düşünceyi ne kadar az benimserse, kendileri ve devlet için daha iyi olur. İşçiler, asla üstlerinden bağımsız davranmamalıdır. Bizimki gibi ticari, belki de, nüfusunun sekizde yedisinin sadece az mülke sahip olduğu ya da hiç olmadığı bir devlette buna benzer merakların teşvik edilmesi son derece tehlikelidir. Sanayide çalışan yoksullarımızın şimdi dört günde aldıkları ücretin aynısı için altı gün çalışmaya boyun eğmelerine kadar tedavi tam olmayacaktır.”

Böylece, Guizot’dan yaklaşık bir yüzyıl önce Londra’da çalışma insanının soylu tutkularına bir kısıtlayıcı olarak açıkça öğütleniyordu.

Napolyon, 5 Mayıs 1807’de Osterode’de (Almanya), “Halkım daha fazla çalıştığında kötülüğe eğilimi daha az olacaktır,” diyordu. “Yetkili olan benim (...) Pazar ayının ardından dükkânların açılmasını ve işçilerin çalışmaya gitmesini buyurmaya hazırlanıyorum.”

Tembelliğin kökünü kazımak ve onun yol açtığı gurur ve bağımsızlık duygularını bastırmak için *L’Essay on Trade*’in yazarı, yoksulların ideal çalışma evlerine (*ideal workhouses*) hapsedilmelerini öneriyordu ki, bunlar “günde 14 saat, yemek zamanı çıkartılınca dolu dolu tam 12 saat çalışılacak terör evleri” halini alacaklardı.

Günde on iki saat çalışma; işte on sekizinci yüzyıl insanseverlerinin ve ahlakçılarının ülküsü! Bu *nec plus ultra*’yı (daha ötesi yok) geride bırakmış olalım! Çağdaş imalathaneler, işçilerin hapsedildiği, sadece erkeklerin değil kadınların ve çocukların 12 ila 14 saat zorunlu çalışmaya mahkûm edildiği ideal ıslah evleri halini aldı!* Demek ki, Terör Dönemi kahramanlarının çocukları 1848’den sonra fabrikalarda çalışmayı 12 saatle sınırlayan yasayı bir devrim gibi kabul edecek kadar çalışma dininin alçaklığına kendilerini bıraktı. Onlar *çalışma hak-*

* 1857’de Brüksel’deki ilk yardımseverler kongresinde, Lille yakınlarındaki Marquette’in en zengin imalatçısı Bay Scrive, kongre üyelerinin alkışları arasında, tamamlanmış bir görevin en soylu gönül rahatlığıyla anlatıyordu: “Çocuklar için bazı eğlenceler geliştirdik. Çalışma sırasında onlara şarkı söylemeyi, aynı zamanda hesap yapmayı öğretiyoruz; böylece oldukça iyi vakit geçiriyor ve varoluş yollarını sağlamak için gerekli olan şu on iki saat çalışmayı cesaretle kabul ediyorlar.”—On iki yaşında bile olmayan çocuklara dayatılan on iki saat çalışma, hem de ne çalışma! Materyalistler, içine Hıristiyanları, insanseverleri, çocuk cellatlarını atmak için bir cehennem olmayışına her zaman eseflenecekler!

kını devrimci bir ilke olarak ilan ediyorlardı. Yazıklar olsun Fransız emekçi sınıfına! Ancak köleler bu kadar alçacak tıynette olur. Kahramanlık çağında bir Yunan'ın bu şekilde küçük düşürülebilmesi için yirmi yıllık kapitalist uygarlık gerekirdi.

İncil'deki çekirgelerden çok daha kalabalık emekçi sınıfına zoraki çalışmanın acıları ve açlık işkenceleri yüklenmişse, bunları davet eden kendisidir.

Bu çalışmayı kendileri 1848'de ellerinde silahlarla ilan ediyorlardı; bunu ailelerine dayatıp, karılarını ve çocuklarını sanayinin baronlarına teslim ettiler. Onlar kendi elleriyle aile yuvalarını yıktılar; kendi elleriyle karılarının sütünü kuruttular. Hamile ve bebeklerini emziren zavallı kadınlar, bellerini büküp sinirlerini boşaltan madenlere ve fabrikalara gitmek zorunda kaldılar; çocuklarının hayatını ve sağlıklarını mahvettiler. Yazıklar olsun emekçi sınıfına! Masallarımızda ve eski öykülerimizde anlatılan sözünü sakınmayan, içten, şişenin dibine vurmayı seven şu laf ebesi anneler neredeler? Her zaman koşuşturan, her zaman yemek pişiren, hep şarkı söyleyen, neşe saçarken daima yaşam eken, acı çekmeden küçük ve kutsal varlıkları doğuran şu tasasız kadınlar neredeler? Bugün solgun renkli cılız çiçeklere, kanı parıltısız, harap mideli, uzuvları uyuşmuş fabrika kızlarına ve kadınlarına sahibiz! Onlar güçlü arzularını asla bilemediler ve kabuklarından nasıl sıyrıldıklarını esenlikle anlatamadılar! Ve çocuklar! Çocuklara on iki saat çalışma. Ey sefalet! Ahlaki ve Siyasi Bilimler Akademisi'nin tüm Jules Simonlar'ı, Cizvitliğin tüm Germinysleri, çocukları aptallaştırmak,

içgüdülerini köreltmek, organizmalarını yok etmek için kapitalist imalathanenin kirli atmosferinden daha yıkıcı bir kötülük icat edemezlerdi.

Deniyor ki çağımız çalışma yüzyılıdır: o, aslında acının, yoksulluğun ve çürümenin yüzyılıdır.

Bununla birlikte, aşırı derecede karmaşık August Comte'dan, gülünç derecede sade Leroy-Beaulieu'ye kadar burjuva filozoflar ve ekonomistler; şarlatanca romantik Victor Hugo'dan, safça grotesk Paul de Kock'a kadar burjuva edebiyatçılar; hepsi Çalışma'nın büyük oğlu İlerleme Tanrısı şerefine tiksinti veren şarkılar bestelediler. Onlara bakılırsa yeryüzüne mutluluk egemen olacaktı; mutluluğun oraya gelişi çoktan hissediliyordu. Onlar, geçmiş yüzyıllara gidip, şimdiki zamanın tadını kaçırarak şeyler getirmek için feodal sefaleti ve kirliliği eşeliyorlardı. Geçmişte büyük senyörlerin hizmetçileri olan ama bugün burjuvazinin kalem uşaklığını yapan, karnı tok sırtı pek bu kişiler bizi bıktırmadılar mı; La Bruyere'in söz ustası köylü tiplmesiyle bizi yormadılar mı? Eh pekâlâ! İşte, onlardan biri, Enstitü üyesi olan Dr. Villermé, 1840 kapitalist ilerleme yılındaki emekçi kesiminin göz kamaştırıcı mutluluk tablosunu çizmiş. 1848 yılında, Dr. Villermé de burjuva ahlakının ve ekonomisinin saçmalıklarını yayan şu bilginler topluluğuna (Thiers, Cousin, Passy, akademisyen Blanqui oradaydı) bizzat katılmıştı.

Dr. Villermé'nin sözünü ettiği imalathanelerin Alsace'ıdır; Kestnerlerin, Dollfusların, şu insanseverliğin ve sanayici cumhuriyetçiliğin çiçeklerinin Alsace'ı. Ama, Dr. Villermé işçi sınıfının sefaletinin tablosunu çizmeden

önce Alsaceli bir fabrikatörün, Dollfus Mieg ve Ortakları'ndan Bay Th. Mieg, eski sanayi zanaatkârlarının durumunu anlatıyor:

“Elli yıl oluyor ki, Mulhouse’da (1813’te, çağdaş makine sanayisinin doğduğu sırada) işçilerin tümü yörenin çocuklarıydı ve hemen hemen hepsi bir eve ve sıklıkla da küçük bir tarlaya sahipti.”*

Bu, emekçinin altın çağıydı. Ama o sırada, Alsace sanayisi dünyayı pamuklularıyla dolup taşırmamış ve Dollfuslarıyla Koechlinlerini milyoner yapmamıştı. Oysa yirmi beş yıl sonra, Villermé Alsace’ı ziyaret ettiği zaman, çağdaş Minotor**, kapitalist imalathane ülkeyi fethetmişti; insan emeğine duyduğu açlıkla, daha iyi eğip bükmek ve içlerine çalışma isteğini daha fazla sokabilmek için insanları evlerinden koparıp almıştı. Makinelerin ısıklık sesine binlerce işçi koşmuştu. Villermé şöyle söyler:

“Çok sayıda kişi, on yedi binden beş bini, kiralının pahalılığı nedeniyle komşu köylere taşınmak zorunda kalmıştı. Bazıları çalıştıkları fabrikadan iki buçuk fersah uzakta oturuyordu.”

“Mulhouse’da, Dornach’da, mesai hem yazın, hem de kışın sabahın saat beşinde başlayıp akşamın saat beşinde sona eriyordu (...) Onların her sabah kente gelişlerini ve her akşam gidişlerini görmek

* Mayıs 1863’te Paris uluslararası toplumsal ekonomi cemiyeti çalışmasında yapılan konuşma. Aynı tarihte Fransız *Economiste* dergisinde yayınlanmıştır.

** Yunan mitolojisinde yarı insan-yarı boğa olan yaratık.

gerekir. Aralarında çok sayıda solgun, cılız, çamurun ortasında yalın ayak yürüyen ve yağmur ya da kar yağdığında, şemsiyesi olmadığından, yüz ve boyunlarını korumak için önlüklerini veya iç eteklerini başlarına çeken kadınlar vardır. Ve de oldukça fazla sayıda ama kadınlarla aynı derecede pis ve soluk tenli, çalıştıkları sırada üzerlerine düşen makine yağına bulanmış paçavralarla örtülü küçük çocuklar. Su geçirmez kıyafetleri sayesinde yağmurdan daha iyi korunan bu çocukların kollarında, söz konusu kadınlardaki içinde günlük azığının bulunduğu sepetlerden bile yok; eve dönüş saatine dek kendilerini doyuracak bir parça ekmeği ya ellerinde taşıyor ya da ceketlerinin altında becerebildikleri kadar saklıyorlardı.”

“Böylece, bu bahtsızların en az on beş saat süren günün yorgunluğuna, zahmetli gidiş geliş süresi de eklenmiş oluyor. Sonuçta, akşam evlerine uyumak için geliyor ve ertesi gün işbaşı saatinde imalathanede olabilmek için evden yeteri kadar dinlenmeden çıkmış oluyorlar.”

İşte, şimdi de kentlerde oturanların tıkış tıkış yaşadıkları pis, bakımsız konutlar:

“Moulhouse’da, Dornach’da ve komşu evlerde, bu sefil barınaklarda, yere atılmış ve iki kalasın bir arada tuttuğu samanın üzerinde iki ailenin ayrı köşelerde yattığını gördüm. Yukarı Ren bölgesinde pamuk sanayii işçilerinin yaşadıkları bu sefalet

öyle derin ki, üreticilerin, tüccarların, kumaşçıların, fabrika yöneticilerinin çocuklarının yarısı yirmi bir yaşına ulaşırken, dokumacıların ve pamuk ipliği üretiminde çalışanların çocukları onlardan iki yıl daha az yaşıyorlar.”

Atölye çalışmasından söz eden Villermé ekliyor:

“Oradaki bir çalışma değil, bir işkencedir. Altı ila sekiz yaş arasındaki çocuklar bununla cezalandırılıyor. (...) Pamuk ipliği üretimindeki işçileri asıl yıpratın, her gün yaşadıkları bu işkencedir.”

Çalışma süresi konusunda Villermé, zindanlardaki kürek mahkûmlarının ancak on saat, Antiller’deki kölelerin ortalama dokuz saat çalıştıklarını, halbuki 89 Devrimi’ni yapmış, şatafatlı *İnsan Hakları*’nı ilan etmiş Fransa’da, işgününün on altı saat olduğunu ve işçilere yemek yemeleri için verilen bir buçuk saatin de bu süreye dahil olduğu fabrikaların varlığını sürdürdüğünü gözlemliyordu.*

Ey, burjuvazinin devrimci ilkelerinin sefil başarısızlığı! Ey, onun tanrısı olan İlerleme’nin iç karartıcı armağa-

* L.-R. Villermé, *Tableau de l’état physique et moral des ouvriers dans les fabriques de coton, de laine et de soie*, 1840. (Pamuk, yün ve ipek fabrikalarındaki işçilerin fiziksel ve manevi durum tablosu, 1840). Dolfuslar, Koechlinler ve diğer Alsaceli imalatçılar cumhuriyetçi, vatanperver ve insansever Protestanlar oldukları için işçilerine böyle davranmıyorlardı. Zira, akademisyen Blanqui, Jérôme Paturot’un ilk örneği akademisyen Reybaud, politikacı üstat Jacques, Jules Simon, Lille ve Lyon’un pek Katolik ve pek kralcı fabrika sahiplerinde de işçi sınıfı için aynı sevimlilikleri saptadılar. Bunlar orada tüm siyasal ve dini inançlarla uyum sağlayan kapitalist erdemlerdir.

nı! İnsanseverler, aylaklık ederek zenginleşmek için yoksullara işveren insanlığın velinimetlerine alkış tutuyor; kırsal bir yerleşim yerinin ortasına bir fabrika dikmekten-se, veba illetinin tohumlarını ekmek, kaynakları zehirlemek çok daha iyi olurdu. Fabrika çalışmasını getirin ve neşe, sağlık ve özgürlüğe elveda deyin, yaşamı güzel ve yaşanmaya değer kılan her şeye elveda!*

Ve de ekonomistler devamlı olarak işçilere, "Toplumsal serveti artırmak için çalışın!" derler. Başka bir ekonomist, Destut de Tracy, onları şöyle yanıtlıyor:

"Yoksul milletlerde halkın rahatı yerindedir; zengin milletlerdeyse halk genellikle yoksuldur."

Devamını getirmek onun meslektaş Cherbuliez'e düşüyor:

"Çalışanlar üretim sermayesinin birikimine yardımcı olarak, er ya da geç, ücretlerinin bir bölümünden onları yoksun bırakacak olguya katkıda bulunurlar."

* Brezilya'nın savaşı Kızılderili kabileleri sakatları ve ihtiyarları öldürür. Onlar, artık çarpışmalarla, bayramlarla ve danslarla keyiflenemeyen bir yaşama son vererek dostluklarını kanıtlarlar. Tüm ilkel halklar, kendi insanlarına olan sevgilerini bir şekilde kanıtladılar: Hazar Denizi'nin Massageteleri (Heredot) ve dahi Almanya'nın Wenleri ile Galya'nın Keltleri. İsveç'in kiliselerinde, yakın zamanlara kadar, ebeveynlerin ihtiyarlığın kederlerinden kurtarmak için kullandıkları, aileye özgün topuz denilen topuzlar bulunuyordu. Çağdaş emekçi sınıfı, fabrikada çalışmanın getirdiği korkunç perişanlığı sabırla kabullendiğine göre gerçekten yozlaşmış!

Ama kendi ulumalarından kulakları sağırlaşmış ve serseme dönmüş ekonomistler karşılık veriyor: “Çalışın, her zaman refahınızı sağlamak için çalışın!” Ve Hıristiyan iyiliği adına Anglikan kilisesinin bir papazı, saygıdeğer Townshend ilahi okuyor: “Çalışın, gece gündüz çalışın; çalışarak zavallılığınızı artıracaksınız ve zavallılığınız size yasa gücüyle çalışmayı dayatmaktan bizi muaf tutar. Çalışmayı yasal olarak dayatmak fazlaca zahmet verir, fazlaca şiddet gerektirir ve çok gürültü yapar; bunun aksine, açlık sadece barışçıl, sessiz, aralıksız bir baskı değil, ama çalışmanın ve sanayinin en doğal itici gücü gibidir, hem de en güçlü çabalara yol açar.”

Çalışın, çalışın emekçi takımı, toplumsal serveti ve kendi yoksulluğunuzu artırmak için çalışın ki, daha yoksul hale gelin; çalışın ki böylece çalışmak ve yoksul olmak için daha fazla nedeniniz olsun. Kapitalist üretimin katı yürekli yasası böyledir.

Çünkü emekçiler ekonomistlerin aldatıcı sözlerine kulak vererek kendilerini beden ve ruhla çalışmanın kötü alışkanlığına teslim edip toplumu, toplumsal organizmayı sarsan aşırı üretim bunalımlarının içine atıyor. Böylece, mal bolluğu ve alıcı kıtlığı olduğu için imalathaneler kapanıyor ve açlık bin kayışlı kamçısıyla işçi topluluklarını dövüyor. Çalışma dogmasıyla aptallaşmış emekçiler, refah diye öne sürülen dönemde içine atıldıkları aşırı çalışmanın bugünkü yoksulluklarının nedeni olduğunu anlayamadılar. Buğday ambarına koşup, “Açız, yemek istiyoruz. Bir bakır mangırımızın bile olmadığı doğru ama buğday hasadını biz yaptık, üzü-

mü biz topladık,” diye haykırmalıydılar. Sanayi manastırılarının mucidi Bay Bonnet’nin Jujurieux’de bulunan mağazalarını kuşatmaya alıp şöyle demeleri gerekirdi: “Bay Bonnet, işte overlok yapan, iplik eğiren, dokuyan kadın işçileriniz; onlar, bir Yahudi’nin gözünü kederle yaşartacak yamalı pamuklu giysileri altında soğuktan titriyorlar yine de, tüm Hıristiyanlığın hafifmeşrep hanımlarının ipekli giysilerini eğirip dokuyan onlardır. Zavallılıklar günde on üç saat çalıştıklarından süslenmeyi düşünmeye zaman bulamamışlardı; şimdi işsiz kaldılar ve işledikleri ipeklilerle gösteriş yapabilirler. Onlar süt dişlerini yitirdiklerinden beri sizin servetinize kendilerini adadılar ve hep kanaatkâr oldular; şimdi boş vakitleri var ve çalışmalarının meyvesinden biraz yararlanmak istiyorlar. Hadi bakalım, Bay Bonnet, ipeklilerinizden verin, Bay Harmel muslinlerinden verir, Bay Pouyer-Quertier pamuklu bezlerinden; Bay Pinet de onların küçük üşümüş değerli ayakları için potinlerinden. Tepeden tırnağa giyinip kıpır kıpır olduklarında onları seyretmekten keyif alacaksınız. Hadi bakalım, mırın kırın etmek yok. Siz insanlığın dostusunuz, üstelik de Hıristiyanısınız değil mi? Canla başla çalışarak oluşturdukları servetinizi kadın işçilerinizin emrine verin. Ticaretin dostu musunuz? Malların dolaşımını kolaylaştırın. İşte tüketicileriniz; onlara sınırsız krediler açın. Ne Adem ne de Havva’dan beri tanıdığınız, size hiçbir şey, bir bardak su dahi vermemiş yabancı tüccarlara kredi vermek zorunda kalmıyor musunuz? Kadın işçileriniz ellerinden geldiğince borçlarını ödeyeceklerdir. Eğer

vadenin dolduğu günde sıvışırılar da senetleri protesto edilirse, onları iflas etmiş sayarsınız. Eğer el konulacak hiçbir şeyleri yoksa dualarıyla ödemelerini ısrarla istersiniz: Onlar sizi solukları tütün kokan kara cüppeli papazlarınızdan daha kolay cennete göndereceklerdir.”

İşçiler, ürünlerin genel dağıtımı ve evrensel bir keyif için kriz anlarından yararlanacakları yerde, açlıktan ölürken kafalarını imalathanenin kapılarına vurmaya gidiyorlar. Onlar, solgun benizli yüzleri, siskalaşmış bedenleri, acıklı söylemleriyle fabrika sahiplerinin üzerine atılıyorlar: “İyi kalpli Bay Chagot, tatlı dilli Bay Schneider, iş verin bize. Bize açlık değil, çalışma tutkusu acı çektiriyor!” Ve ayakta zorlukla duran bu zavallılar, on iki ila on dört saat çalışmayı sofralarında ekmek olduğu zamandan iki kat daha ucuza satıyor. Ve sanayinin insan-severleri en uygun fiyata üretim yapmak için işsizlikten yararlanıyor.

Gecenin gündüzün peşinden gelmesi gibi, sanayi krizleri de kaçınılmaz olarak aşırı çalışma süreçlerinin peşinden geliyorsa, zoraki işsizliği ve çıkışı olmayan sefaleti sürüklüyorsa, acımasız iflası da yanında getirir. Fabrika sahibi, kredisi bulunduğu sürece çalışma azgınlığının dizginini salıverir; işçilere ham madde sağlamak için hiç durmadan borçlanır da borçlanır. Pazar tıkanıdığı ve malları satılmadığı takdirde senetlerinin vadesinin dolacağını düşünmeden üretim yaptırır. Sıkışınca da Yahudi’ye yalvarmaya gider; ayaklarına kapanıp, ona kanını, canını ve şerefini sunar. “Bir parçacık altın, daha çok işime yarar,” diye yanıt verir Rothschild. “Deponuzda 20.000 çift

çorabınız var, her biri yirmi kuruş eder. Ben onları dört kuruştan alırım.” Çoraplar eline geçtiğinde, Yahudi onları altı ila sekiz kuruşa satar ve kimseye borçlanmadan yüz kuruşluk paraları cebine koyar. Ama, fabrika sahibi daha iyi sıçrayabilmek için geriye çekilmiştir. Sonunda bozgun gelip çatar ve depolar ağzına kadar dolar; o zaman kapıdan nasıl girmiş olduğu bilinmeyen bunca mal pencereden atılır. Yok edilen malların değeri yüzlerce milyondur. Son yüzyılda bu mallar yakılıyor ya da suya atılıyordu.*

Ama bu sonuca varmadan önce, fabrika sahipleri üst üste yığılan mallarına pazar bulmak için dünyanın her yerini gezerler; hükümetlerini Kongo’yu almaya, Tonkin’i ele geçirmeye, top atışlarıyla Çin Seddi’ni yıkmaya zorlarlar. Son yüzyıllarda, Amerika’ya ve Hint ülkelerine kimin satış yapma ayrıcalığına sahip olacağını saptamak için Fransa ile İngiltere arasında olan ölümüne bir düelloydur bu. XI., XVI. ve XVIII. yüzyıllarda binlerce genç ve güçlü erkek kanlarıyla denizleri kızıla boyadı.

Sermayeler mallar gibi çoğalır. Yatırımcılar, artık onları nereye yatıracaklarını bilemezler; o zaman, sigara tütürerek tembel tembel güneşlenen mutlu milletlere demiryolları döşemeye, fabrikalar dikmeye ve çalışmanın lanetini tesis etmeye giderler. Ve Fransız sermayelerinin bu ihracatı sabahların birinde diplomatik karışıklıklarla son bulur. Mısır’da Fransa, İngiltere ve Almanya, önce

* Berlin’de 21 Ocak 1879’da yapılan Sanayi Kongresi’nde en son gerçekleşen kriz sırasında Alman çelik sanayisinin 568 milyon frank kayıp vermiş olduğu tahmin ediliyordu.

hangi tefeciye ödeme yapılacağına karar vermek için saç saça kapışma noktasındaydılar; Fransız askerlerinin borç tahsili için icra memuru görevi yapmaya gönderildiği Meksika savaşlarıyla sona erecekti.*

Bu bireysel ve toplumsal yoksulluklar büyük ve çok sayıda olsalar da, sonsuza kadar gibi görünseler de, emekçi sınıfı “Bunu istiyorum,” dediği zaman sırtlanların ve çakalların bir aslanın yanına yaklaştıklarında olduğu gibi yok olacaklardır. Ama emekçi sınıfı, gücünün bilincine varabilmek için, Hristiyan ahlakının, ekonomik, liberal düşüncenin önyargılarını ayakları altına almalıdır: Onun doğal içgüdülerine dönmesi, *Tembellik Hakları*’nı burjuva devriminin metafizikçi savunucularının hazırladığı veremli *İnsan Hakları*’ndan binlerce defa daha soylu ve daha kutsal ilan etmesi, günün ancak üç saatini çalışmaya, gündüzle gecenin geri kalanını aylaklık etmeye ve bolca yiyip içmeye ayırması gerekiyor.

Buraya kadar işim kolay oldu; ne yazık ki hepimizin iyi bildiği gerçek kötülükleri betimlemek zorunda bulunuyordum! Ama emekçi sınıfını, kendisine aşılanaa vaa-

* Bay Clemenceau, *La Justice* adlı eserinin maliye bölümündeki yazısında, 6 Nisan 1880’de şöyle diyordu: “Prusya olmasaydı, 1870 yılında savaşa harcanan milyarların Fransa için de yitirilmiş olacağına dair görüşü duyduk. Bu kayıp, yabancı bütçelerin dengelenmesi için dönemsel borçlanma şeklinde olmuştur.” Güney Amerika cumhuriyetlerinin aldığı borçlarda İngiliz sermayesinin kaybının beş milyar olduğu tahmin ediliyor. Fransız işçiler sadece Bay Bismarck’a ödenen beş milyarı üretmiyor, savaş ve bozguna yol açan Olivierler’e, Girardinler’e, Bazainler’e ve diğer gelir sahibi unvanı taşıyanların savaş tazminatı kârlarına hizmet etmeyi sürdürüyor. Bununla birlikte, onlara bir teselli hediyesi de kalıyor; bu milyarların geri ödenmesi savaşlara engel olacaktır.

din kötülük barındırdığına ve onu yozlaştırdığına, yüzyılın başlangıcından itibaren kendini verdiği ölçüsüz çalışmanın insanlığı şimdiye kadar vuran en korkunç felaket olduğuna, çalışmanın akıllıca düzenlenirse ve günde en fazla üç saatle sınırlanırsa ancak insan bedenine yararlı bir egzersiz, toplumsal düzene yararlı bir tutku, tembellik keyfinin tadı tuzu haline geleceğine inandırmak gücümü aşan, çetin bir iştir. Sadece komünist fizyologlar, sağlıkçılar, ekonomistler bu işe girişebilirler. Sonraki sayfalarda, çağdaş üretim araçları ve bunların sınırsız üretim güçlerini göz önünde bulundurarak, işçilerin abartılı çalışma tutkularının bastırılmasının ve onları ürettikleri malları tüketmeye mecbur etmenin gerektiğini kanıtlamakla yetineceğim.

Bölüm III

AŞIRI ÜRETİMİN RADINDAN GELEN

Cicero'nun zamanında yaşamış bir Yunan ozan Antipatros, (tahıl öğütmek için kullanılan) su değirmeninin ıca-dını övüyor, sözü köle kadınları özgürlüklerine kavuş-turmaya ve altın çağı geri getirmeye getiriyordu:

“Ey değirmenci kadınlar, değirmen taşını döndü-ren kola dokunmayın ve rahatça uyuyun! Horozun güneşin doğuşunu haber vermesine aldanmayın! Dao, kölelerin işini su perilerine yükledi; işte, on-lar çarkın üzerinde neşeyle sekiyor ve işte sarsılan dingil, devingen ağır taşı gıcırıltılarıyla yuvarlıyor. Babalarımız gibi yaşayalım ve tanrıçanın bize ba-ğışladığı nimetlerin tadını aylak aylak çıkaralım.”

Ne yazık! Pagan ozanın müjdesini verdiği o boş za-manlar gelmedi; Çalışmanın kör, yozlaşmış ve katil tut-kusu, özgürleştirici makineyi özgür insanları köleleştiren bir araç haline getiriyor; makinenin üretkenliği insanları yoksullaştırıyor.

İyi bir kadın işçi, iğle dakikada ancak beş ilmik atar-ken bazı dönerli dokuma tezgâhları aynı sürede otuz bin

ilmik atıyorlar; çalıştıkları her dakika kadın işçiye on gün dinlenme veriyor. Dokuma sanayisi için doğru olan, çağdaş makinelerle yenilenmiş tüm sanayiler için az çok doğrudur. Ama, ne görüyoruz? Makine kusursuzlaştığı, insanın çalışmasını sürekli artan bir hız ve hassasiyetle kestiği ölçüde, işçinin dinlenmesini bir o kadar uzatmak yerine, sanki makineyle rekabet etmek istiyormuş gibi işçinin çalışmasını artırıyor. Ah! Saçma ve ölümcül yarışma!

İnsanla makine arasındaki yarışmanın serbest bırakılması için, emekçi sınıfı eski loncaların çalışmasını sınırlayan bilgece yasaları yok sayıp, tatil günlerini ortadan kaldırdılar.* Yedi günün sadece beş gününü çalışarak geçiren o zamanın üreticilerinin, yalancı eko-

* Eski Rejim'de Kilise'nin yasaları işçilerin 90 gün dinlenmesini (52 Pazar günü ve 38 diğer tatil günü) garanti ediyordu ve bu süre zarfında çalışmak kesinlikle yasaktı. Bu, Katolikliğin en büyük suçu, sanayici ve tüccar burjuvazinin dinsizliğinin başlıca nedeniydi. Devrim yönetiminin egemen olmasıyla birlikte, diğer resmi tatil günlerini iptal edip, yedi günlük haftayı on güne çıkardı. Devrim, işçileri, çalışmanın boyunduruğu altına almak için, Kilise'nin boyunduruğundan azat etti.

Tatil günlerinden nefret, ancak XV. ve XVI. yüzyıllar arasında çağdaş, endüstriyel ve ticari burjuvazinin somutlaştığı vakit doğdu. IV. Henri, Papa'dan bunların azaltılmasını istedi. Papa reddetti: çünkü "o günlerde ortaya çıkan sapkınlıklardan biri bayramlarla ilgiliydi" (*Ossat kardinalinin mektubu*). Ama 1666'da Paris Başpiskoposu Pérefixe, kendi bölgesinde on yedi tatil gününü kaldırdı. Hristiyan dininden olan Protestanlık, burjuvazinin yeni sanayi ve ticaret gereksinimlerine uyum sağlayarak, halkın dinlenmesini dert etmeyip yeryüzünde bayramlarını kaldırmak için, gökyüzündeki azizleri tahtlarından indirdi.

Dini reform ve felsefi özgür düşünce, Cizvit ve yırtıcı burjuvazinin halkın bayram günlerini yok etmesine yardımcı olan bahanelerdi sadece.

nomistlerin anlattıkları şekilde sadece hava ve taze suyla yaşadıklarına inandıklarından mı? Hadi canım! Onların, dünyanın zevklerini tatmaya, aşk yapıp gönül eğlendirmeye, keyif verici Aylaklık tanrısının şerefine neşeyle bolca yiyip içmeye ayıracak boş zamanları bulunuyordu. Protestanlık içine kafeslenmiş somurtkan İngiltere'nin ismi o dönemde "neşeli İngiltere" (*Merry England*) olarak geçiyordu. Rabelais, Quevedo, Cervantes ve pikaresk romanların bilinmeyen yazarları, o sırada iki savaş ve yakıp yıkma arasında şölen yapılan, her şeyin "bol kepçeyle gittiği" pek büyük ziyafetlerin* betimlemeleriyle ağzımızı sulandırıyorlar. Jordeans ve Flaman Okulu ressamaları neşeli tuvallerinde onları resmetmişlerdir. Gargantua'ya özgü yüce mideler ne hale geldiniz? Tüm insan düşüncesini kuşatan yüce beyinler ne hale geldiniz? Biz iyice küçüldük ve iyice yozlaştık. Zoraki çalışmaya ek olarak kuduz inek eti, patates, yün boyasıyla renklendirilmiş şarap Prusya "schnaps"ı bedenlerimizi dermansız bırakıp zihinlerimizi daralttı. Ve

* Bu Pantagruel'e özgü bayramlar ve şenlikler haftalarca sürüyordu. Laralı Don Rodrigue, Mağribileri eski Calatrava'dan kovarak nişanlısını kazanır; *Romancero* bunu şöyle anlatıyor:

*Las bodas fueron en Burgos,
Las tornabodas en Salas:
En bodas y tornabodas
Pasaron siete semanas
Tantas vienen de las gentes
Que no caben por las plazas...*

(Düğün Burgos'da yapıldı, Salas'ta devam etti; düğün ve düğün dönüşleri yedi hafta sürdü, o kadar kişi koşup geldi ki meydanlara sığamadılar.)

Yedi haftalık bu düğün derneğin insanları, bağımsızlık savaşının yiğit askerleriydi.

insanın midesini ufalttığı vakit, makinenin üretkenliği ni mi çoğalttı? Ekonomistlerin bize Malthus teorisini, dini perhizi ve çalışmanın dogmasını öğütlemesidir bu değil mi? Bunların dillerini kökünden söküp, köpeklere atmak gerekirdi.

Çünkü, işçi sınıfı basit görüşlü iyi niyetiyle beyninin yıkanmasına izin verdi; çünkü, doğuştan coşkunluğuyla çalışmanın ve yoksunluğun içine körü körüne atıldı. Kapitalist sınıfsa, kendini tembelliğe ve zoraki zevk alışlara, verimsizliğe ve aşırı tüketime mahkûm edilmiş buldu. Oysa, aşırı çalışma işçinin canını çıkarsa da, burjuvazi de acı bakımından ondan geri kalmaz.

Üretici sınıfın kendini mahkûm ettiği aza kanaat etme, burjuvaları, bu sınıfın fabrikada düzensiz bir şekilde ürettiği ürünlerin aşırı tüketimine kendilerini adamaya zorlar. Bir ya da iki yüzyıl oluyor ki, burjuva düzenli, akla uygun törelere sahip, barışçıl bir insandı; eşiyle yettinir, ancak susadığında içer, acıktığında yemek yedi. O, sefahat yaşamının soylulara özgü erdemlerini saray dalkavuklarına ve kibar fahişelere bırakırdı. Bugün, kendini fahişeliği geliştirmekle yükümlü sanmayan ve cıva madeni işçilerine dayatılan işgücünü meşrulaştırmak için bedenini cıvaya bulamayan bir tane bile sonradan görme çocuk yoktur. La Fleche'in yetiştiricilerini ve Bordeauxlu üreticileri yüreklendirmek için içi doldurulmuş tavukları ve en kaliteli şarapları zıkkımlanmayan tek bir burjuva da yoktur. Bu meslekte bedenler çabucak harap olur, saçlar dökülür, dişler sökülür, vücut yapısı bozulur, karın şişer, solunum güçleşir, hareketler ağırlaşır, eklem-

ler kireçlenir, parmak kemikleri düğümlenir. Sefahatin yorgunluklarını kaldıramayacak kadar cılız olup *Prudhonizm*'in kamburunu taşıyan başkaları da siyasal ekonominin Garnierleri ve hukuk felsefesinin Acollasları gibi dizgicilerin ve yayıncıların boş zamanlarını işgal etmek için kocaman sıkıcı kitaplarla saçmalayarak beyinlerini duyarsızlaştırırlar.

Sosyete kadınları bir işkence hayatı yaşıyorlar. Onlar, kadın terzilerinin canları çıkarak meydana getirdikleri perilere özgü tuvaletleri denemek ve değerlendirmek için bir giysiden bir diğerine, akşamdan sabaha kadar mekik dokuyor; yapay saç topuzları yaptırma tutkularını ne pahasına olursa olsun karşılamaya çalışan kuaförlere saatler boyunca boş kafalarını teslim ediyorlar. Korselelerinin içinde sıkışmış, ayakları ayakkabılarının içinde büzüşmüş, bir madencinin yüzünü kızartacak kadar açık elbiseli bu kadınlar, yoksul insanlar için birkaç metelik toplamak amacıyla yardım balolarında bütün gece fır dönüyorlar. Ne aziz ruhlar!

Burjuva, üretmeyen fakat aşırı tüketen ikili toplumsal işlevini yerine getirmek için, sadece ölçülü zevkleri çiğnemek, iki yüz yıllık yorucu alışkanlıkları yitirmek ve aşırı lükse, şişkin hazımsızlıklara ve frengili sefahatlere teslim olmak değil, aynı zamanda kendine yardımcıları sağlamak için üretim çalışmalarından devasa bir insan kitlesini çıkarmak zorunda kaldı.

İşte, üretken güçlerin bu kaybının ne kadar muazzam olduğunu kanıtlayan bazı rakamlar. 1861 nüfus sayımına göre, İngiltere'nin ve Galler ülkesinin nüfusu 26.066.244

kişidir; bunun 9.776.259'u erkek ve 10.289.965'iyse kadındır. Bundan, çalışamayacak kadar yaşlı ve genç olanlar, çalışmayan kadınlar, üretime katılmayan ergen ve çocuklar; yöneticiler, polis, din adamı, yargıç, ordu mensubu, fahişelik, sanat, bilim vb. gibi ideolojik mesleklere sahip olanlar; başkalarının emeğini özellikle toprak geliri, kârlar, bölüşüm şeklinde yutmak uğraşısıyla meşgul olanlar çıkartılırsa, üretim, ticaret ve finans gibi alanlarda çalışan sermaye sahipleri de dahil, kabaca iki cinsiyetten ve her yaştan sekiz milyon birey kalıyor. Bu sekiz milyon şöyle hesaplanıyor:

Tarım işçileri (buna çobanlar, çiftçinin yanında kalan erkek ve kadın çiftlik yanaşmaları da dahil)	1.098.261
Pamuk, yün, kenevir, keten, ipek dokuma fabrikası işçileri	647.607
Kömür ve maden ocağı işçiler	565.815
Metalürji işçileri (Yüksek fırınlar, hadde tezgâhları, vb.)	396.998
Hizmetçi sınıfı	1.208.648

“Dokuma fabrikası çalışanlarıyla kömür ve maden ocağı çalışanlarını toplarsak 1.208.442 sayısını elde ederiz; dokumacılarla metalürji fabrikası işçilerini toplarsak 1.039.605 kişilik toplama sahip oluruz. Bu da her seferinde çağdaş köle hizmetkârlarınkinden daha küçük bir sayıdır. İşte, makinelerin kapitalist sömürsünün sonuçları.”*

Büyüklüğü kapitalist uygarlığın ulaştığı dereceyi gösteren tüm bu hizmetçi sınıfına şunları da dahil etmek gerekir: özellikle zengin sınıfların pahalı ve değersiz zevklerinin doyurulmasına adanmış çok sayıda bahtsızlar sınıfını, elmas yontucuları, dantelci, nakışçı kadınları, lüks ciltlemecileri, lüks kadın terzileri, eğlence mekânlarının süslemecilerini vb.**

Mutlak tembellik içine çökmüş ve zoraki zevk âleminin ahlakını bozduğu burjuvazi, bundan rahatsızlık duymasına rağmen yeni yaşam tarzına uyum sağladı. Tüm değişimle dehşet içinde yüzleşti. İşçi sınıfının katlanarak kabul ettiği sefil varoluş koşullarının ve sapkın tutkunun yol açtığı bünyesel alçalmanın görünüşü, her türlü çalışma baskısına ve zevk kısıtlamasına duyduğu tiksintiyi daha da artırıyordu.

* Karl Marx, *Le Capital (Kapital)*, Üçüncü Cilt.

** “Bir ülke nüfusunun zengin sınıfın hizmetinde kullanılan hizmetçi sayısına oranı, ülkenin milli zenginlikteki ve uygarlıktaki ilerlemesini gösterir.” (R. M. Martin, *Ireland before and after the Union, 1818.*) Toplumsal sorunu inkâr eden Gambetta, Café Procope’un yoksul avukatı olmadığından beri, yeni toplumsal katmanların çıkışını ilan ettiğinde kuşkusuz durmadan büyüyen bu hizmetçi sınıfından söz etmek istiyordu.

Tam da bu sırada emekçiler, burjuvazinin bir toplum görevi olarak kendine dayatmış olduğu ahlak bozulmasını hesaba katmaksızın, kapitalistlere çalışmayı empoze etmeye kararlıldılar. Saf olanları, ekonomistlerin ve ahlakçıların çalışma üzerine kuramlarını ciddiye alıp bunların uygulamasını kapitalistlere benimsetmek için gayrete geldiler. Emekçi sınıfı şu sözü havada dalgalandırdı: *Çalışmayan yiyemez*; 1831’de Lyon’da, “ya kurşun ya da iş” diye ayaklandı, 1871 Mart’ında federasyoncular başkaldırılarına *Çalışma Devrimi* adını verdiler.

Kapitalistler, her türlü zevkin ve tüm burjuva tembelliğinin yıkıcısı olan barbarca öfke boşalmasına ancak acımasız bir baskıyla yanıt verebilirlerdi ama biliyorlardı ki, bu devrimci patlamaları bastırabilseler de, emekçi sınıfının aylak ve tok karınlı sınıfa çalışmayı dayatma şeklindeki saçma düşüncesini kendi devasa kısımlarındaki kanda boğamazlardı. Bu felaketten kurtulmak için üretime katmadan besledikleri yargıçları, polisleri, yüksek memurları, askerleri etraflarına topladılar. Çağdaş orduların niteliği konusunda artık yanılığa düşemeyiz; onlar sadece “iç düşman”ı bastırmak için sürekli hazır tutulmaktadırlar; Paris ve Lyon kaleleri de, kenti yabancıya karşı korumak için değil, gerektiğinde başkaldırıyı ezmek için inşa edilmiştir. Eğer karşı çıkamayacağınız bir örnek vermemi isterseniz kapitalizmin cenneti Belçika’nın ordusundan bahsedebiliriz; tarafsızlığı Avrupalı güçlerce garanti edilmiştir. Bununla birlikte ordusu, ülke nüfusuna oranla en güçlülerden bir tanesidir. Yiğit Belçika ordusunun en şanlı savaş alanları Borinage ve Char-

leroi ovalarıdır; Belçikalı subaylar kılıçlarını, oralarda silahsız madencilerin ve işçilerin kanlarına daldırarak apoletler toplarlar. Avrupa milletleri milli ordulara değil, paralı askerlere sahiptir; bunlar kapitalistleri, günde on saat maden ocağına ve dokumacılığa mahkûm etmek isteyen halkın gazabına karşı korur.

Demek ki, işçi sınıfı kendi kemerini sıkarak, aşırı tüketime mahkûm edilmiş burjuvazinin midesini ölçsüzce genişletti.

Burjuva sınıfı zahmetli işini hafifletmek için, yararlı üretime ayrılanlardan çok daha fazla sayıda bir insan kitlesini işçi sınıfından uzaklaştırıp verimsizliğe ve aşırı tüketime mahkûm etti. Fakat bu işe yaramayan boğazlar sürüsü, açgözlülüğüne rağmen, çalışma dogmasıyla sersemlemiş işçilerin tüketmek istemeden ve hatta onları tüketecek kişilerin bulunup bulunmayacağını düşünmeden deli gibi ürettiği tüm malları tüketemiyor.

Çalışanların bu aşırı çalışarak canlarını çıkarma ya da yokluk içinde sürünme şeklindeki çifte çılgınlığının karşısında kapitalist üretimin büyük sorunu artık üreticiler bulmak ve onların güçlerini katlamak değil, tüketiciler keşfetmek, onların iştahlarını harekete geçirmek ve onlar için yapay gereksinimler yaratmaktır. Soğuktan ve açlıktan titreyen Avrupalı işçiler dokudukları kumaşları giymeyi, ürettikleri şarapları içmeyi reddettiklerine göre, zavallı fabrikatörler, oraya buraya deli gibi koşturup bu ürünleri giyecek ve içecek kişileri bulmak zorundadır: Yüzlerce milyon ve milyarlık bu mallar, Avrupa'nın yıllardır dünyanın dört bucağına ve bunlarla ne yapacağını

bilmeyen ilkel toplumlara ihraç ediliyor.* Ama keşfedilmiş kıtalar artık yeterince geniş değil; bakir ülkeler gerekiyor. Avrupalı fabrikatörler gece gündüz Afrika'nın, Sahra Havzası'nın, Sudan demiryolunun düşünüşünü kuruyor ve kaygı içinde Livingstoneları, Stanleylerin, Du Chailluluları, de Brazzaların ilerlemelerini izleyip, ağızları bir karış açık, bu cesur gezginlerin olağanüstü öykülerini dinliyorlar. "Kara kıta" ne bilinmedik harikalar içeriyor! Fildişi ekili tarlalar, hindistancevizi yağı akan nehirlerden altın işleme pullar akıyor, kara kıçlı milyonlar Dufaure'un ya da Girardin'in yüzü gibi çırlıçıplakken edebe uygunluğu öğrenmek için pamukluları, uygarlığın erdemlerini tanımak için de "schnaps" şişelerini ve kutsal kitapları bekliyor.

Ama bunların hiçbiri etkili değil; burjuvalar tıka basa yiyor, hizmetçi sınıfı üretici sınıfı geçiyor, yabancı milletler ve barbarlar boğazlarına kadar Avrupa mallarıyla dolduruluyor. Hiç, hiçbir şey Mısır piramitlerinden daha yüksek ve daha kocaman ürün dağlarını satmayı başaramıyor: Avrupalı işçilerin üretkenliği tüm tüketime, tüm israfa meydan okuyor. Deliye dönmüş fabrikatörler artık neye başvuracaklarını bilmeksizin, işçilerinin düzensiz, sapkın çalışma tutkusunu tatmin etmek üzere ham mad-

* İki örnek: İngiliz yönetimi, bölgeyi aralıklarla perişan eden kutlıklara rağmen pirinç ya da buğday ekmek yerine haşhaş yetiştirmekte ınat eden Hint ülkelerine hoş görünmek için, Çin yönetimine Hint afyonunun serbest girişini dayatmak amacıyla kanlı savaşlara girişmek zorunda kaldı. Polinezya vahşileri, sonunda ölümlerin artmasına rağmen, İskoç içki imalathaneleri ve Manchester dokuması ürünlerini tüketmek için İngiliz tarzı giyinmeyi ve sarhoş olmayı sürdürdüler.

de bulamaz oluyorlar. Yün üretilen bölgelerde kirlenmiş ve yarı çürümüş paçavralar didikleniyor, bunlardan Rönesans denen, dayanma süreleri seçim vaatleri kadar olan yünlü kumaşlar yapılıyor. Lyon'da, ipek elyafına, sadeliğini ve doğal esnekliğini korumak yerine, ağırlığını artıran, onu dayanıksız ve daha az kullanışlı kılan madeni tuzlar ekleniyor. Tüm ürünlerimiz sürümleri kolay fakat dayanma süreleri az olsun diye üstün körü üretildi. İnsanlığın ilk çağları üretimlerinin niteliği dolayısıyla nasıl *taş devri*, *tunç çağı* olarak adlandırıldıysa çağımıza da *sahtecilik devri* adı verilecektir. Cahiller, bizim dini bütün sanayicilerimizi hilecilikle suçluyor; halbuki aslında onları harekete geçiren düşünce, kollarını kavuşturup oturmaya razı olmayan işçilere iş sağlamaktır. Tek dürtüsü insani bir duygu olan ama bunu yapan fabrikatörlere muazzam kazançlar getiren bu sahtekârlıklar –malların kalitesi bakımından korkunç olup insan emeğinin israf edilmesine dipsiz bir kaynak sunsa da– burjuvaların insansever becerikliliğini ve işçilerin korkunç yozlaşmışlıklarını kanıtlıyor. İşçiler ki, kötü alışkanlıkları olan çalışma dürtülerini karşılamak için, sanayicileri, vicdanlarından gelen çığlıklarını susturmaya ve ticari dürüstlük yasalarını çiğnemeye zorluyor.

Ve o sırada, malların aşırı üretimine ve sanayi sahteciliğine karşın, işçiler, "İş! İş!" diye yakararak piyasayı tıka basa dolduruyorlar. Sayıca üstün olmaları, tutkularını frenlemeye zorlayacağı yerde en son kerteye taşıyor. Bir iş fırsatı ortaya çıkıversin, bütün işçiler üzerine çullanıyorlar; gözlerini doyurmak için on iki, on dört saat

çalışmak istiyorlar. Ertesi gün de kötü alışkanlıklarını besleyecek hiçbir şey kalmadığından yeniden sokağa atılıyorlar. Her yıl, her sanayi dalında, mevsimlerin değişmezliğiyle birlikte işsizlik de tekrar ortaya çıkıyor. Beden için ölümcül olan aşırı çalışmayı 2-4 aylık mutlak dinlenme izliyor ve artık ne iş var ne de günlük bağış. Mademki aşırı çalışma kötü bir alışkanlık olarak işçilerin yüreğine şeytani biçimde çakılı; mademki onların gereksinimleri doğanın tüm diğer içgüdülerini bastırıyor; mademki toplumun elde ettiği çalışma miktarını tüketim ve ham maddede bolluğu zorunlu biçimde sınırlandırdı; bir yılın işini altı ay içinde zalimce yutmak neden? Altı ay boyunca on iki saat hazımsızlık çekmek yerine, neden yıl boyunca çalışma on iki ay üzerinden aynı biçimde dağıtılmamalı ve her işçi günde altı ya da beş saatle yetinmeye zorlanmamalı? Günlük çalışma paylarından emin olan işçiler artık kıskançlıktan vazgeçecek; ellerden işi, ağızlardan ekmeği kapmak için savaşmayacaklardır. O zaman onlar, beden ve zihnen tükenmiş olmayacaklarından tembelliğin erdemlerini uygulamaya başlayacaklardır.

Kötü alışkanlıklarıyla sersemlemiş işçiler, herkes iş sahibi olsun diye, tehlikede olan ve su sıkıntısı çeken bir gemideki gibi çalışmanın da paylaşılması gerektiği idrakine varamadılar. Sanayiciler, yine de, kapitalist sömürü adına uzun zamandan beri günlük çalışmaya yasal bir sınırlama getirmek istediler. 1860 yılında yapılan Mesleki Eğitim Komisyonu'nda, Alsace'ın en büyük imalatçılarından biri, Guebwiller'den Bay Bourcart şöyle söylemişti:

“Günde on iki saat çalışma aşırıdır, on bir saate çekilmeli; cumartesi günleriye saat ikide paydos edilmelidir. İlk bakışta masraflı gibi görünse de, bu ölçütün benimsenmesini önerebilirim. Sanayi kuruluşlarımızda bunu dört yıldır denedik ve başarılı sonuçlar aldık; ortalama üretim düşmekten ziyade, artışa geçti.”

Bay F. Passy, makineler hakkındaki incelemesinde, Belçikalı büyük sanayici Bay M. Ottavaere’nin aşağıdaki mektubunu aktarmıştır:

“Makinelerimiz her ne kadar İngiliz iplik fabrikalarındaki gibi aynısı olsa da, üretmeleri gerektiği ve İngiltere’de günde iki saat daha az çalışan makineler kadar üretmiyor (...) Biz tam iki saat fazladan çalışıyoruz; inanıyorum ki, on üç yerine sadece on bir saat çalışılırdı, aynı üretimi yapacaktır ve dolayısıyla da daha tutumlu biçimde üretecektik.”

Diğer yandan, Bay Leroy-Beaulieu, “Belçikalı büyük bir imalatçıyı gözlemlediğim kadarıyla bayram gününe rastlayan haftalarda, sıradan haftalardakinden daha düşük bir üretim gerçekleşmiyor,” diye açıklıyor.*

Ahlakçılar tarafından aldatılarak tuzağa düşürülmüş saf halkın asla göze alamadığı şeye aristokrat bir yönetim cesaret etti. Fabrikalarda çalışma süresini bir saat azaltmanın İngiliz sanayisi için bir yıkım olacağını karga gibi

* Paul Leroy-Beaulieu, *La Question ouvrière au XIV. siècle* (XIV. yüzyılda işçi sorunu), 1872.

gaklayan ekonomistlerin manevi ve sanayiye özgü yüce düşüncelerini küçümseyen İngiltere hükümeti, sıkı sıkıya gözetilen bir yasayla günde on saatten fazla çalışmayı yasakladı. Ve İngiltere, önceden olduğu gibi sonrasında da dünyanın birinci ulusu olarak kaldı.

Büyük İngiliz deneyimi işte ortadadır, bazı zeki kapitalistlerin deneyimi de öyle; bu deneyim yadsınamaz biçimde, insan üretkenliğine güç kazandırmak için çalışma saatlerini aza indirmek, ücretli tatil ve bayram tatili günlerini çoğaltmak gerektiğini kanıtlamıştır. Ama Fransız halkı ikna olmadı. Oysa iki saatlik cüzi indirim on yılda İngiliz üretimini yaklaşık üçte bir oranında artırdıysa* günlük yasal çalışma süresinin üç saate indirilmesi Fransız üretimine kim bilir nasıl da baş döndürücü bir ilerleme sağlar? İşçiler, aşırı çalışarak kendilerini ve evlatlarının güçlerini tükettiklerini; yıpranmış bir halde vakitlerinden önce çalışamaz duruma geleceklerini; kendilerini tek bir hatalı kötü alışkanlığa kaptırarak sersemlemiş, artık insan değil insanın kırık bir parçası olduklarını; sadece öfkeli çalışma çılgınlığını, ayakta ve bolluk içinde bırakmak için benliklerindeki tüm güzel nitelikleri öldürdüklerini anlayamayacaklar mı?

Of! Onlar Arcadie'nin papağanları gibi ekonomistlerin dediklerini tekrar edip duruyorlar: "Çalışalım, milli

* İşte, Londra'daki İstatistikler Bürosu'ndan istatistikçi Bay R. Giffen'e göre İngiltere ve İrlanda'nın yıllar itibarıyla giderek artan milli serveti:

1814 yılında milli servet 55 milyar franktır.

1865 yılında milli servet 162 milyar franktır.

1875 yılında milli servet 712 milyar franktır.

serveti artırmak için çalışalım.” Ey ahmaklar! Çok fazla çalıştığınızdan dolaydır ki sanayi aletleri hızlı gelişiyor. Anırmayı kesin de, bir ekonomiste kulak verin; bir zeka küpü olmasa da sadece birkaç ay önce kaybetme mutluluğuna vardığımız Bay L. Reybaud’dur bu:

“Çalışma yöntemlerindeki devrim genellikle el emeği koşulları üzerinden düzenlenir. El emeği, hizmetini düşük fiyata sundukça şımartılır; hizmetleri daha masraflı bir hal aldığı zaman ondan kurtulmaya çalışılır.”*

Kapitalistleri tahta ve demirden makinelerini kusursuzlaştırmaya zorlamak için, ücretleri yükseltmek ve etten kemikten makinelerin, yani işçilerin çalışma saatlerini azaltmak gerekiyor. Destekleyici kanıtlar mı lazım? Bunların yüzlercesi verilebilir. İplikçilikte dokuma tezgahı (*self acting mule*) Manchester’de icat edildi ve kullanıldı çünkü iplik işçileri önceki kadar uzun çalışmayı reddediyorlardı.

Amerika’da makineler, tereyağı üretiminden tutun da buğdayın çapalanmasına dek tarımsal üretimin her alanını istila etti. Neden mi? Çünkü, özgür ve tembel Amerikalı, Fransız köylüsünün sığır yaşamındansa bin kez ölümü yeğler. Şanlı Fransa’muzda pek zahmetli, bel ağrısı denince akla ilk gelen şey olan çiftçilik, Batı Amerika’da yan gelip rahat rahat pipo tütürerek geçirilen hoş bir zaman olarak kabul edilir.

* Louis Reybaud, *Le coton, son régime, ses problèmes* (Pamuk, işletmesi, sorunları), 1863

Bölüm IV

YENİ DÖNEME YENİ ŞARKI

Eğer çalışma saatlerini azaltarak toplumsal üretime yeni makine güçleri kazandırılıyorsa, işçiler bırakılınca kendi ürünlerini tüketmeye mecbur çok büyük bir işgücü ordusu elde edilecektir. O zaman, üzerinden evrensel tüketici kaygısı kalkan burjuvazi, kendisine tüketmekte ve israf etmekte yardım etmeleri için yararlı çalışmadan çektiği asker, devlet memuru, berber, pezevenk, vb. kişilerden oluşan kalabalığı izinli saymaya can atacaktır. İş piyasası dolup taşıdığı sırada, çalışmaya yasak koymak için demir yumruk gibi katı bir yasa gerekecektir; tahtakurularından daha kalabalık, öndeki bu üretmeyenler sürüsü için iş bulmak imkânsız olacak. Ve onlardan sonra da tüm yararsız ve masraflı gereksinimleri ve zevklerini gözetenleri düşünmek gerekecektir. Artık rütbe şeridi takılacak uşak ve general; dantel giydirilecek özgür ve evli fahişe; delik açacak top namlusu, inşa edilecek saray kalmadığı zaman, süs, dantel, demir ve inşaat alanında çalışan kadın ve erkek işçileri, sağlıklarına yeniden kavuşturmak ve ırklarını kusursuzlaştırmak için, sert yasalarla kürek sporu, bale yapmaya veya dans etmeye mecbur bırakmak gerekecek. Üretil-

diği yerde tüketilen Avrupa ürünleri baştan atılmadıkça, denizciler, takım çalışanları ve kamyoncular boş boş oturmayı öğrenecekler. Mutlu Polinezyalılar, bu sırada, çağdaş Venüs'ün tekmelerinden ve Avrupalı ahlakın vaizlerinden korkmaksızın kendilerini özgür aşka adayabileceklerdir.

Dahası da var. Günümüz toplumunun tüm değersizlerine iş bulmak, sanayi aletlerinin sınırsız biçimde yetkinleşmesine fırsat tanımak için burjuvazi gibi işçi sınıfı da kanaatkâr beğenilerini zorlamaya ve tüketici yeteneklerini durmadan geliştirmeye mecbur olacaktır. O da –eğer bulabilirse– günde 30 ya da 60 gramlık sert mi sert bir et parçası yiyeceğine, yarım ya da bir kiloluk leziz mi leziz bifteklerden yiyecektir; Papa'dan daha fazla Katolik olarak kötü şaraptan gıdım gıdım içeceğine, sanayinin vaftiz etmesine gerek kalmadan, Bordeaux, Burgonya şaraplarından kocaman, ağzına kadar dolu bardaklardan içecek, suyu da hayvanlara bırakacaktır.

Proleterya, kapitalistleri on saat demirhanede ve rafineride çalıştırmayı kafaya taktı. İşte büyük yanlış burada; bu, toplumsal karşıtlıkların ve iç savaşların nedenidir. Çalışmayı dayatmak değil, yasaklamak gerek. Rotschildlerin, Saylerin, yaşamları boyunca beş para etmez olduklarını kanıtlamalarına izin verilecek ve beş para etmez olarak yaşamlarını sürdürmek istediklerine yemin ederlerse vesikaya bağlanıp, genel çalışma talimatına rağmen ufak tefek zevkleri için ilgili belediyelerden günde yirmi frank alacaklar. Toplumsal uyuşmazlıklar kaybolacak.

Rantiyeler, kapitalistler, tüm baştakiler, kendilerine kö-

tülük yapılmasını bırakın, doğduklarından beri bunal-
 dıkları aşırı tüketim ve israftan kurtarılmasının isten-
 diğine bir kez ikna olunca halkın tarafına geçeceklerdir.
 Beş para etmezliklerini kanıtlamaktan yoksun burjuvala-
 ra gelince, içgüdülerinin peşinden gitmelerine izin verile-
 cek; onları yerleştirecek yeterli derecede iç bulandırıcı iş
 mevcut: Dufaure, umumi tuvaletleri temizleyecek, Gal-
 liffet uyuz domuzları ve karnu şiş beygirleri bıçakla öldü-
 recek, Poissy'ye* gönderilen af komisyonu üyeleri mez-
 bahalık öküzleri ve koyunları damgalayacak, görkemli
 cenaze törenlerinin takipçisi senatörler ölü gömücülük
 oynayacaklar. Ötekiler için de, zekâ seviyelerine uygun
 uğraşlar bulunacaktır. Lorgetil, Broglie, şampanya şişe-
 lerini mantarlayacak ama sarhoş olmasınlar diye onlara
 ağızlık takılacak. Ferry, Freycinet, Tirard bakanlıklar ve
 öteki kamu kuruluşlarındaki tahtakurularını ve zararlı
 haşaratları yok edecekler. Yine de, alışkanlıkları yüzün-
 den kamu parasını burjuvaların ulaşamayacağı bir yere
 koymak gerekecektir.

Ama insan doğasını bozan ahlakçılardan, riyakârlar-
 dan, softalardan ve "herkesi aldatmak için kılık değiştiren başka mezhepten olan kişilerden" merhametsiz ve
 uzun sürecek bir öğ alınacaktır. Zira, onlar halka, sadece
 derin düşünme ve ibadetle meşgul olduklarını, insanların
 küçük kırılganlıklarını desteklemek ve beslemek üzere,
 oruç tuttuklarını ve cinsel perhizde olduklarını söylü-
 yorlar; ama aksine, halt ediyorlar. Tanrı bilir! *Et Curius*

* Poissy: Merkez hapishanesi

*simulant sed Bacchanalia vivant.** Kükürtlü pudraları olmasa, bunu kocaman süslü harflerle yazılmış kızarık suratlarından ve şişkin göbeklerinden okuyabilirsiniz.**

Büyük halk şenliklerinde, burjuvazinin 15 Ağustos ve 14 Temmuz günlerindeki gibi toz yutmak yerine, komünistler ve kolektivistler şişeleri devirecek, domuz butlarını peşi peşine mideye indirecek, maşrapaları kafaya dikecekler; manevi ve siyasi bilimler akademisi üyeleri, ekonomist, Katolik, Protestan, Yahudi, pozitivist ve özgür düşünceli kilisenin uzun ve kısa cüppeli papazları, Malthusçuluğun ve Hristiyan ahlakının özgeci, bağımsız ya da bağımlı, sarı giysiler giyinmiş propagandacıları, parmaklarını yakan şamdanları tutacak, Galyalı kadınların ve etlerle, meyvelerle, çiçeklerle yüklü masaların yanında açlık içinde yaşayıp, şarap taşan fıçıların yanında susuzluktan ölecekler. Onlar mevsim değişimlerinde, yılda dört kez, bileyici köpekleri gibi büyük dönme dolapların içine kapatılacak ve on saat boyunca çarkı boş yere döndürmeye mahkûm edilecekler. Avukatlar ve hukukçular da aynı cezaya çarptırılacak.

Tembellik düzeninde, bizi her an öldüren vakti yok etmek için, gösteriler ve tiyatro temsilleri her zaman olacaktır; bu, bizim yasa koyucu burjuvalarımız için bulunmuş bir iştir. Gruplar halinde, yaşamaya ilişkin temsiller vermeye panayırlara ve köylere koşacaklar. Binici

* Onlar Curiuslar'ı (ünlü Romalı asker) taklit ediyor ve Bacchanaleler (şarap tanrıları) gibi yaşıyorlar (*Juvénal*).

** *Pantagruel*, II. Kitap, LXXIV. Bölüm.

çizmeleri giyen, göğsü kordon, şövalye nişanları, lejyon donör haçlarıyla bezeli generaller, sokak ve meydanlardan geçerek iyi insanları askere alacak. Gambetta ve vaftiz babası Cassagnac kapı kapı dolaşıp şarlatanlık yapacaklar. Castagnac, yalancı pehlivan kılığında, gözlerini devirerek, bıyık burarak, ağzından üstüplü alevler püskürterek herkesi babasının tabancasıyla tehdit edecek ve kendisine Lullier'in portresi gösterilir gösterilmez bir deliğe saklanacak. Gambetta, dış politika üzerine söylevler verecek; kafasını çelen ve Türkiye'yi oyuna getirmek için Avrupa'yı ateşe verecek küçük Yunanistan üzerine; onu Prusya'yla yapmaya söz verdiği anlaşmadan vazgeçip ve Doğu'da yavaş yavaş küpünü doldurmak ve içerisindeki nihilizmi yok etmek için Batı Avrupa'da sorunlar çıkarmayı dileyen Büyük Rusya üzerine; genel affı dile getirmesine izin vermek için kendisine oldukça iyi davranan Bay Bismarck üzerine nutuk çekecek... Sonra da, üç renge boyalı kocaman şişkin göbeğini cırlıçırplak açıp davul gibi çalarak tarımı teşvik etmek, Belleville seçmenlerini sevindirmek için orada gövdeye indirdiği küçük lezzetli mahlukları, kirazkuşlarını, yermantarlarını, bardak bardak Margaux ve Yquem şaraplarını bir bir sayacaktır.

Barakada *Seçim Maskaralığı* ile açılış yapılacak. Odun kafalı ve eşek kulaklı seçmenler önünde, palyaço kılığındaki burjuva adaylar çok sayıda vaat içeren seçim programlarıyla yüz ve kıçlarını silerek, gözleri yaşlı halkın yoksunluklarından, borazan sesleriyle Fransa'nın şanından söz ederek siyasi özgürlük dansı yapacaklar; seçmen

kelleleri koro halinde ve güçlü bir biçimde anıracak: Aiiiii, aiiiii!

Sonra büyük tiyatro oyunu başlayacak: *Ulusal Servetlerin Çalınması*.

Yüzü tüylü, başı dazlak, hantal, gevşek, etleri sarkmış, solgun, ölgün bakışlı, uykulu ve esneyen devasa bir kadın olan kapitalist Fransa, kadife bir kanepede uzanıyor; ayakucunda, koca demir gövdeli sanayi Kapitalizmi, maymun maskesi altında makineleriyle iç karartıcı ve yürek paralayıcı çığlıkları havayı dolduran erkekleri, kadınları, çocukları yutuyor. Sansar yüzölçümü, sırtlan suratlı ve masal canavarı pençeli Banka, ceplerden yüz kurusurları çıkartmadan çalışıyor. Yoksul proletarya sürüleri, yırtık pırtık paçavralar içinde, süngülü jandarmaların eşliğinde, açlık kamçıları altında Fransa'nın ayaklarına kapitalist mal yığınlarını, şarap varillerini, altın ve buğday çuvallarını taşıyorlar. Langlois bir elinde donu, öteki elinde Proudhon'un vasiyeti, hesap defteri dişlerinin arasında, ulusal mülk savunucularının başında dikilip nöbet tutuyor. Dipçik ve süngü darbeleri altında yükler indirilince işçileri kovup kapıları sanayicilere, tüccarlara ve bankacılara açıyorlar. Bunlar da alt alta, üst üste yığının üzerine atılarak pamukluları, buğday çuvallarını, altın külçelerini yutuyor, varilleri boşaltıyor; dermanları tükenince, kirli, iğrenç çöplerinin ve kusmuklarının içine yıkılıyorlar... O zaman, gök gürültüsü patlıyor, yer sarsılıp yarıyor, tarihi Kader ortaya çıkıyor, demirden ayağıyla hıçkırınların, ayakları dolaşanların, düşenlerin, artık kaçamayanların kafalarını eziyor ve koca eliyle şaş-

kına dönmüş, korkudan ter döken kapitalist Fransa'yı deviriyor.

Eğer işçi sınıfı, onu egemenliği altına alan ve doğasını alçaltan kusuru kalbinden söküp atsaydı, ancak kapitalist sömürüden başka bir şey olmayan *İnsan Hakları* için, ancak sefalet hakkı olan *Çalışma Hakkı* için değil, her insana günde üç saatten fazla çalışmayı yasaklayan tunçtan yasayı örste dövmek için ayağa kalkardı. Dünya, yaşlı Dünya, sevinçten titreyerek içinde yeni bir evrenin sızradığını hissedecekti... Ama, kapitalist ahlak tarafından yozlaştırılmış emekçi sınıfından hayati bir çözüm nasıl istemeli?

Emekçi sınıfının erkekleri, kadınları, çocukları, antik zamanlardaki köleliğin yakının simgesi İsa gibi, bir yüzyıldan beri acının merhametsiz azap tepesine tırmanıyor; bir yüzyıldan beri, zoraki çalışma onların kemiklerini kırıyor, canlarını çıkarıyor, sinirlerini kerpetenle çekiyor; bir yüzyıldan beri, açlık bağırsaklarını burup beyinlerine sanrılar salıyor! Ey Tembellik, bizim sona ermeyen sefilliğimize merhamet et! Ey Tembellik, sanatların ve soylu erdemlerin anası, insanın sıkıntılarının merhemi ol!

Bölüm V

EK

Ahlakçılarımız pek alçakgönüllüdür; çalışma dogmasını icat ettilerse de, bunun ruhu dinginleştirme, zihni neşelendirme, böbreklerin ve diğer uzuvların daha iyi çalışmasını sağlama konusundaki etkinliğinden kuşku duyuyorlar. Onlar, kötü alışkanlıkları affetmek ve izinli kılmakla yükümlü oldukları kapitalistlere yönelmeden önce ilk olarak halkın üzerinde, yani *in anima vili*'de denemek istiyorlar.

Ama düzinesi dört kuruş olan filozoflarımız, ustalarınıza uygulasınlar diye önermeyi göze alamadığınız bir ahlakı oluşturmak için neden beyninizi bu kadar yoruyorsunuz? Gururla yarattığınız çalışma dogmanızın küçümsemesini, rezil olmasını ister misiniz? Antik çağdaki ulusların tarihine, filozoflarının ve hukukçularının yazılarına bir göz atalım.

Tarihin babası Heredot şöyle der: “Yunanların çalışmaya duydukları küçümsemeyi Mısırlılardan aldıklarını doğrulayamam çünkü aynı küçümsemenin Trakyalılar, İskitler, Persler, Lidyalılar arasında da yerleşmiş olduğunu görüyorum. Çünkü, tek kelimeyle, çoğu barbar

uluslarda mekanik sanatları öğrenenlere ve hatta onların çocuklarına ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılır. Tüm Yunanlar, özellikle de Ispartalılar, bu ilkelerle yetiştirildiler.*

“Atina’da yurttaşlar, aynı ataları vahşi savaşçılar gibi, sadece savunma ve toplumun yönetimiyle uğraşan gerçek soylulardı. Böylece akıl ve beden güçleriyle Devlet’in çıkarlarını gözetmek amacıyla her türlü işi kölelere yüklüyorlardı. Aynı biçimde, Isparta’da kadınlar bile soyluluklarını alçaltmak için ne iplik eğirmek ne de örgü örmek zorundalardı.**

Romalılar sadece soylu ve özgür iki mesleği, tarım ve askerliği biliyorlardı. Tüm yurttaşlar, hazineden geçimlerini sağlardı, yasal olarak kölelere verilen hiçbir *sordidae artes*’i (aşağılayıcı meslekleri böyle adlandırıyorlardı) yapmalarına müsaade edilmiyordu. Brutus yaşlılığında, halkı ayaklandırmak için özellikle tiran Tarquinius’u, özgür insanları zanaatkâr ve duvarcı yapmakla suçladı.***

Eski filozoflar, düşüncelerin kökeni üzerinde tartışıyorlardı ama, söz konusu çalışmadan tikslenme olunca uzlaşıyorlardı.

Platon, toplumsal ütopya olan ve örnek olarak alınabilecek *Devlet*’inde şöyle der: “Doğa ne ayakkabıcı ne de

* Heredot, c. II, (Çev.) Larcher, 1876.

** Biot, *De l’abolition de l’esclavage ancien en Occident* (Eski köleliğin Batı’da kaldırılışı), 1840.

*** Titus Livus, I. Kitap.

demirci yaratmıştır; benzer işler bunlarla uğraşan kişilerin, aşağılık ücretlilerin, hatta durumları yüzünden siyasal hakları ellerinden alınmış bu isimsiz sefillerin değerini azaltır. Yalan söylemeye ve aldatmaya alışmış tacirlere gelince, onlar kentte ancak gerekli bir kötülük gibi kabul görebilir. Dükkânında ticaret yaptığı için aşağılanacak yurttaş hakkında kavuşturma açılacaktır. Suçu kesinleşirse bir yıl hapse mahkûm edilecektir. Suçun tekrar ettiği durumlarda ceza iki katına çıkacaktır.*

Ksenofon, *Économique*'inde şöyle yazar:

“Kas gücü gerektiren işlerde çalışanlara hiçbir zaman resmi görevler verilmez; ardında sağlam bir gerekçe vardır bunun. Çoğu tüm gün oturmaya, hatta birkaçı da sürekli olarak ateşe göğüs germeye mahkûmdur; onlar bozulmuş bir bedene sahip olmaktan kaçınamazlar ve zihninin de bunu hissetmemesi oldukça zordur.”

“Bir dükkândan onurlandırıcı ne çıkabilir?” diye öğretir Cicero. “Ticaret onurlu bir şey üretebilir mi? Dükkân denen şey onurlu insana layık değildir (...) Tacirler yalan söylemeden kazanamazken, yalandan daha utandırıcı ne vardır! O halde, emeklerini ve yapımını satan tüm kişilerin uğraşına aşağılık ve adi bir şey gibi bakılmalıdır; zira, her kim ki çalışmasını para için sunarsa kendisini satar ve kölelerin seviyesine indirir.**

* Platon, *République* (Devlet), V. Kitap

** Cicero, *Des Devoir*, (Yükümlülükler Üzerine), I, II. Kısım, XLII. Bölüm

Çalışma dogmasının sersemleştirdiği proletarya! Sizden kıskanç bir özenle saklanan bu filozofların söylediklerine kulak verin: “Para karşılığında çalışan bir yurttaş kölelerin düzeyine alçalır; o, yıllarca hapsi gerektiren ağır bir suç işler.”

Hıristiyan ikiyüzlülüğü ve kapitalist çıkarıcılığı antik Devletlerin bu filozoflarını ahlaken yozlaştırmıyordu; onlar, özgür insanlar için ders vererek düşüncelerini safça dile getiriyorlardı. Bizim Cousinlerin, Caroların, Simonların parmak uçlarında dursalar da bileklerine bile yetiemedikleri bu dev düşünürler, Platon, Aristoteles, ideal Devletlerindeki vatandaşlarının uzun boş vakitler içinde yaşamalarını istiyorlardı. Zira, şöyle ekliyordu Ksenofon: “Çalışma tüm zamanı alıp götürür ve böylece Devlet ve dostlar için hiç boş zaman kalmaz.” Plutarkhos’a göre, gelecek kuşakların hayranlığını uyandıran Lykurgos’un unvanının “insanların en bilgisi” olmasının nedeni Devlet’in yurttaşlarına herhangi bir mesleği yasaklayarak boş zamanlar vermesiydi.*

Ama Bastiatlar, Dupanlouplar, Beaulieuler, Hıristiyan ve kapitalist ahlakı kumpanyası; bu düşünürler, bu filozofların köleliği yücelttiğini söyleyeceklerdir: “Tamam, çağın ekonomik ve siyasi koşulları dikkate alındığında bundan başka türlü mümkün olur muydu?

Savaş, eski zamanlardaki toplumların sıradan durumu; özgür insan, zamanını Devlet’in işlerini tartış-

* Platon, *République* (Devlet), V ve *les Lois* (Yasalar), III; Aristoteles, *Politique* (Politika), II ve VII; Ksenofon, *Économique* (Ekonomi), IV ve VI, Plutarkus, *Vie de Lycurgue* (Lykurgos’un yaşamı).

maya ve savunmasını gözetmeye ayırmalıydı. Meslekler o sıralarda pek ilkel ve kabaydı; çalışanlar sadece askerlik ve yurttaşlık görevlerini yerine getirebiliyorlardı; filozoflar ve yasa koyucular, savaşçılara ve yurttaşlara sahip olmak için eski kahramanlık Devletlerinde köleleri hoş görmeliydi. Ama kapitalizmin ahlakçıları ve ekonomistleri de çağdaş kölelik olan ücretli çalışmayı salık vermiyorlar mı? Ve kapitalist kölelik kime boş zaman yaratıyor? İşe yaramayan ve zararlı olan, kötü alışkanlıklarının ve hizmetçilerinin köleleri Rothschildler'e, Schneiderler'e, Bayan Boucicautlar'a.

"Kölelik önyargısı, Pythagoras'ın ve Aristoteles'in ruhuna egemen oluyordu," diye yazılmadı mı? Ve yine de, Aristoteles şöyle öngörüyordu: "Eğer, Dedalus'un başyapıtlarının kendi kendilerine devinebilmeleri ya da Vulcanus'un üçayak sehparlarının kutsal işlerine kendi kendilerine koyulmaları gibi, her alet hiçbir uyarma olmadan ya da kendi başına çalışabilseydi –örneğin, dokumacıların mekikleri kendi başlarına dokusaydı– ne şefin yardımcılara ne de ustanın kölelere gereksinimi olurdu."

Aristoteles'in düşü bizim gerçeğimizdir. Ateş soluklu, çelikten kol ve bacaklı, yorulmaz, verimli, durmadan çalışan makinelerimiz kendi işlerini uysal bir şekilde yerine getiriyor ama yine de, kapitalizmin büyük filozofları köleliklerin en kötüsü olan ücretli çalışmanın önyargısı tarafından bastırılıyor. Onlar bilmiyorlar ki, makine insanlığın kurtarıcısıdır, Tanrı insanı *sordidae artes*'den ve ücretli çalışmadan kurtaracak, ona boş zaman ve özgürlük verecektir.

PAUL VE LAURA LAFARGUE'IN CENAZE TÖRENİNDE LENİN'İN YAPTIĞI KONUŞMA (3 ARALIK 1911)

Yoldaşlar,

Paul ve Laura Lafargue'ın ölümü dolayısıyla derin bir üzüntü içinde olduğumuzu ifade etmek üzere Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi adına söz alıyorum. Daha şimdiden, Rus Devrimi'nin hazırlık dönemi içinde, bilinçli işçiler ve Rusya'nın tüm sosyal demokratları, Marksizm'in en yetenekli ve en içten propagandacıları olarak, düşünceleri Rus devrimi ve karşı devrimi içinde sınıflar savaşındaki tecrübeleriyle oldukça parlak biçimde doğrulanan Lafargue'a derinden saygı duymayı öğrendiler. Bu düşünceler, Rus işçilerinin öncüleri sayesinde bir araya gelmiş, düzenli kitle savaşıyla mutlakıyete bir darbe vurmuş, sosyalizm davasını, devrimin davasını, liberal burjuvazinin tüm ihanetlerine, tereddütlerine rağmen demokrasinin davasını savunmuş ve savunmaya da devam etmektedir.

Rus sosyal demokrat işçilerin zihinlerinde, Lafargue'ın kişiliğinde iki çağ birbirine kavuşmaktadır: İmparatorluk'a karşı yapılan saldırıda, Fransa'nın devrimci gençliği cumhuriyetçi düşünceler adına Fransız işçileri-

le birlikte yürüdüğü ve Marksistler tarafından yönetilen Fransız emekçi sınıfı, sosyalizm için burjuvaziyle olacak bu son savaşa hazırlanırken, burjuva düzenine karşı mücadele ettiği dönem.

Biz ki Asya barbarlığına battık, mutlakıyetin zulmüne uğradık, Lafargue'ın ve dostlarının yapıtlarında Avrupalı işçilerin doğrudan deneyimlerini ve devrimci düşüncelerini öğrenme şansını edindik. Bizler, Rus Sosyal Demokratları için, Lafargue'ın savunmasına yaşamını adanmış davanın zaferi hızla yaklaşmaktadır. Rus devrimi, bütün Asya'da demokratik devrimler çağını açmıştır ve uygar dünyada 800 milyon insan bu demokratik harekete katılmaya başlamıştır. Avrupa'da sözde barışçıl burjuva parlamenterciliğinin egemen olduğu çağın sonunun geldiğini gösteren işaretler gitgide çoğalmaktadır. Bu çağ, yerini, Marksist düşüncelerin ruhu içinde düzenlenmiş ve eğitilmiş emekçi sınıfının devrimci mücadeleleri çağına bırakacak, burjuvazi iktidarını devirip, komünist düzeni kuracaktır.*

Konuşmanın sonu.

* Bu yazı, *Le Social-démocrate* isimli dergide 21/28 Aralık 1911'de yayımlanmıştır.

Özgürlükçü Marksist Paul Lafargue, 1880 yılında kaleme aldığı *Tembellik Hakkı*'nda proletaryanın kapitalist düzenin aşırı ve zoraki çalışmayı dayatması sonucu kötüleşen yaşam koşullarına yönelik eleştirilerini dile getiriyor. Bu kısa deneme, tembelliği övmekten ziyade kapitalist sömürünün neden olduğu köleleştiren, mutsuzlaştıran ve yoksullaştıran düzene yönelik sert bir eleştiri ortaya koyuyor. Kapitalist üretimin, tüketicilere hitap etmek yerine artık sahte gereksinimler ve istekler oluşturarak tüketicilerin kendisine hitap etmesini hedeflediğini ileri sürüyor. Lafargue'ın o yıllarda gözlemlediği ve karşı çıktığı işçi sınıfının çalışma koşullarını, günümüz işçi sınıfı ve buna ek olarak beyaz yakalıların kiyle karşılaştırdığımızda bu eserin neden “Ölümsüz Eser” olduğunu oldukça açık bir şekilde görebiliyoruz.

İnternet satış:
saykitap.com

7,50 TL

ISBN 978-605-02-0529-9

SAY YAYINLARI